

Հանրապետական մանկավարժահոգեբանական կենտրոն

«Հանրակրթական դպրոցների ուսուցիչների և ուսուցչի
օգնականների դասավանդման հմտությունների զարգացման
ապահովում» ծրագիր

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Դպրոց՝ «Սպիտակի Դ.Տեր-Սիմոնյանի անվան թիվ 2
հիմնական դպրոց» ՊՈԱԿ

Թեմա՝ Մոտիվացիան՝ որպես ուսուցման կարևորագույն մաս

Վերապատրաստող, մենթոր՝ Ափինյան Սյուզաննա

Ուսուցիչ՝ Բաղալյան Մոնիկա

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. Ներածություն	3
2. Մոտիվացիայի կարևորությունը մանկավարժության մեջ	5
3. Մանկավարժական իրավիճակների նկարագրում և դրանց լուծման ուղիները	14
4. Եզրակացություն	18
5. Օգտագործված գրականության ցանկ	19

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Յուրաքանչյուր սովորող ունի իր մոտիվացիան սովորելու, աշխարհընկալման, աշխարհըմբռնման և աշխարհաճանաչման հարցում: Եվ դա լուրջ խնդիր է դարձել, **արդիականացել** և հետազոտման մեծ աշխատանք է պահանջում: Սովորողի մոտիվացիան այն է, ինչը դրդում է սովորողին շարժվել այս կամ այն ուղղությամբ: Օրինակ՝ սովորել, զարգանալ, ձեռք բերել, հասնել, նախաձեռնող լինել, կիսվել ուրիշների հետ և այլն: Սովորողների մոտիվացիայի վրա մեծ ազդեցություն են թողնում նաև արտաքին գործոնները, որոնցից են՝ առաջին սերը, ստեղծագործական կիրքը, հասակակիցների կամ ուսուցիչների հետ կոնֆլիկտները և այլն: Հաճախ հետաքրքրությունը նույնիսկ սիրելի առարկաների նկատմամբ անհետանում է անհայտ պատճառով, պարզապես այն պատճառով, որ դեռահասը չգիտի, թե ինչ է ուզում կյանքից և չունի կոնկրետ նպատակներ: Սովորողների մոտիվացիայի բարձրացման գործում մեծ է ուսուցիչների դերը, որովհետև նրանք պետք է կարողանան սովորողին տալ այնպիսի առաջադրանքներ, որոնք կլինեն հասկանալի և ընդունելի սովորողի կողմից: Ըստ հոգեբանների՝ գիտելիքի յուրացման համար ուսուցիչները պետք է կարողանան բարձրացնել սովորողի ներքին մոտիվացիան, քանի որ այն որոշիչ է կրթական գործընթացում: Ուսուցումը պետք է կազմակերպվի սովորողի հետաքրքրության սահմաններում, դրանով ավելացնելով հետաքրքրությունը դեպի դասը: Բարձրացնելով սովորողի ուսումնական մոտիվացիան՝ կբարելավվի ուսումնական գործընթացը: Մոտիվացիայի կայուն մակարդակի առաջացումը նպաստում է երեխային կրթական գործունեության մեջ ընդգրկվելուն, որտեղ նա կարող է հասնել հաջողության և միննույն ժամանակ, որտեղ կա դժվարություններ և խոչընդոտներ հաղթահարելու զգացում: Ուսուցիչը պետք է անընդհատ դրական հուզական մթնոլորտ պահպանի դասարանում, այդ նպատակով անհրաժեշտ է ամրապնդել աշակերտների վստահությունը իրենց ունակությունների նկատմամբ, նվազեցնել սթրեսի բացասական ազդեցությունը թեստերի ժամանակ, բոլոր տեսակի միջամտությունների և հոգնածության ժամանակ, ստեղծել հաջողության իրավիճակ:

Հետազոտության նպատակն է՝ պարզել ուսումնական գործընթացի նպատակային կազմակերպման ազդեցությունը սովորողների հետաքրքրության ավելացման և ուսումնական մոտիվացիայի բարձրացման վրա:

Հետազոտության նպատակին հասնելու համար առաջադրել են հետևյալ **խնդիրները**.

- ուսումնասիրել հիմնախնդրի վերաբերյալ գիտական գրականություն,
- պարզել սովորողների ուսումնական մոտիվացիայի մակարդակը:

Հետազոտական հարց: Արդյո՞ք մոտիվացիան նպաստում է ուսումնական գործընթացի բարելավմանը: Ենթադրվում է, որ ուսումնական գործընթացի նպատակային կազմակերպումը հանգեցնում է սովորողի հետաքրքրության ավելացմանը և ուսումնական մոտիվացիայի բարձրացմանը:

Մոտիվացիայի կարևորությունը մանկավարժության մեջ

Մոտիվացիան առաջացել է լատիներեն *movere* բառից: Տերմինն առաջին անգամ օգտագործել է Ա. Շոպենհաուերը իր «Բավարար պատճառի չորս սկզբունքներ» հոդվածում: Խոսել անձի գործունեության մոտիվացիայի մասին՝ նշանակում է պարզել, թե որոնք են գործունեության դրդապատճառները, նպատակներն ու դրանց տեսակները: Մոտիվացիան գործունեության առաջացման գործընթաց է, որն իրագործվում է զանազան դրդապատճառների (մոտիվների) առկայության շնորհիվ: Մարդը ձգտում է ձեռք բերել որևէ առարկա, դիրք, վիճակ և այլն, կարճ ասած՝ նպատակ, որի համար կազմակերպում է որոշակի դրդապատճառների կողմից հարուցվող և անհրաժեշտ ժամանակահատվածում պահպանվող գործունեություն: Այստեղ մեր խնդիրն է ծանոթանալ գործունեությունն առաջ բերող հոգեկան ուժերին: Բայց ամենից առաջ պետք է պարզել, թե ինչպիսին է դրդապատճառների և պահանջմունքի հարաբերությունը: Այս հարցի պատասխանն իմանալն անհրաժեշտ է, քանի որ նույնիսկ մասնագիտական գրականության մեջ հաճախ պահանջմունքն ու դրդապատճառը նույնացվում են :

Պահանջմունք, դրդապատճառ, մոտիվացիա

Դրդապատճառները մարդու այն մտքերն են, հույզերը կամ բարդ մտահուզական կազմավորումները, որոնք, ակտիվանալով տվյալ ժամանակահատվածում և որոշակի իրադրության մեջ, մարդուն մղում են որոշակի նպատակի ընտրության, այդ նպատակի ձեռքբերման համար անհրաժեշտ գործողությունների պլանի ստեղծման և նրա իրագործման: Մոտիվացվածությունը հոգեվիճակ է, որն անհատին ստիպում է օբյեկտների ընտրություն և գործողություններ կատարել: Դրդապատճառը կապող օղակ, կամուրջ է հանդիսանում վարքի ներքին կարգավորիչների՝ պահանջմունքների և արտաքին միջավայրի միջև: Անհատի պահանջմունքների և դրդապատճառների ուսումնասիրությունը հենց նրա բնույթի, էության կարևոր կողմերից մեկի ուսումնասիրությունն է, այն էության, որը առողջ լինելու դեպքում կանխորոշում է կենդանի էակի «բնական իմաստությունը»: Վարքը հենց այդ կապն իրագործող երևույթն է: Այն մի կողմից կապված է պահանջմունքների և դրդապատճառների, մյուս կողմից՝ շրջապատող միջավայրի հետ: Եթե մարդու վարքը միշտ միօրինակ է, այսինքն նա միևնույն արտաքին պայմաններին միշտ պատասխանում է նույն հակազդումով, ապա պետք է եզրակացնել, որ նա ընտրություն կատարելու ներքին

հնարավորություն չունի: Միայն դրդապատճառների գոյությունն է ընտրականություն հաղորդում վարքին, մարդուն որևէ ընտրություն կատարելու հնարավորություն է տալիս: Մոտիվացված անձն ընտրում է և պատասխանելու համար հարմար իրավիճակը, և ժամանակը, և ձևը, և պատասխանի մակարդակը: Անհատի վարքի փոփոխականությունը զգալի չափով պայմանավորված է նրա դրդապատճառներով: Յուրաքանչյուր դրդապատճառ իր հիմքում ունի անձի որևէ պահանջմունք և ինչ-որ չափով համապատասխանում է որևէ իրադրության: Այլ կերպ ասած՝ դրդապատճառն անձի այս կամ այն պահանջմունքի կամ մի շարք փոխկապակցված պահանջմունքների կոնկրետ մտահուզական դրսևորումն է տվյալ իրադրության մեջ: Օրինակ, մարդն ունի իմացական պահանջմունք, որի կոնկրետ իրադրական դրսևորումներից մեկը հետաքրքրությունն է որոշակի երևույթների նկատմամբ: Հետաքրքրությունը իմացական գործունեության հիմնական դրդապատճառներից մեկն է: Մարդու ցանկացած քիչ թե շատ բարդ գործունեություն ունի մեկից ավելի դրդապատճառներ և հաճախ բավարարում է դարձյալ մեկից ավելի պահանջմունքների: Գործունեության այդ դրդապատճառների խմբի համատեղ աշխատանքը հենց անձի մոտիվացիան է, նրա գործունեության դրդումը, նրան շարժման մեջ դնելու երևույթը: Եթե այդ դրդապատճառները մարդու ակտիվությունն ուղղում են դեպի վերջնական ու գլխավոր մի նպատակ. ապա դրանք զուգամիտվող դրդապատճառներն են: Սակայն որոշակի նպատակաուղղված գործունեություն կատարող մարդու մեջ կարող են լինել նաև նրան այդ հիմնական նպատակից հետ պահող, հեռացնող ուժեր: Նման դեպքերում կարող ենք ասել, որ նրան ակտիվացնող դրդապատճառները հակասական են, կոնֆլիկտային և տարամիտվող: Օրինակ, ուսանողը ցանկանում է պատրաստվել քննության, այդ ցանկությունը բավականին ուժեղ դրդապատճառ է, բայց նրա հոգեկանում առկա է ևս մեկ, բայց այլ ուղղվածություն ունեցող ցանկություն՝ հանդիպել ընկերներին և հաճելի ժամանակ անցկացնել: Այդ երկու ցանկությունները տարամիտվող դրդապատճառներ են և հանգեցնում են անձի ներքին կոնֆլիկտի:

Դրդապատճառների տեսակները

Որպես մտահուզական կազմավորումներ՝ անձի գործունեության դրդապատճառները կարող են դասակարգվել ըստ տարբեր չափանիշների: Ամենից կարևոր դասակարգումը կատարվել է ըստ հոգեկանի տիրություն դրդապատճառի գոյության մակարդակի: Այդ չափանիշի համաձայն առանձնացնում են գիտակցված և չգիտակցված դրդապատճառներ: Գիտակցված դրդապատճառներն իրենց հերթին տարբեր պահանջմունքների դրսևորումներ հանդիսանալով ընդունում են հետաքրքրությունների, համոզմունքների, ձգտումների ձև: Չգիտակցված կամ ենթագիտակցական դրդապատճառներն են հակումները, դիրքորոշումները, հոգեկանի ենթագիտակցական և հուզականորեն հագեցված բովանդակությունները: Որոշ գիտակցված դրդապատճառներ ժամանակի ընթացքում կարող են անընդունելի դառնալ բարոյական սկզբունքների և իր անձի գիտակցական պատկերացումների

տեսանկյունից և արտամղվել, դառնալ ենթագիտակցական: Մյուս կողմից, որոշ դրդապատճառներ չեն գիտակցվում անձի կողմից, քանի որ գտնվում են ձևավորման նախնական աստիճանի վրա և կարող են բացահայտվել կամ վարքի նուրբ փոփոխությունների կամ անմիջական ենթագիտակցական հոգեկան բովանդակությունների, օրինակ՝ անուրջների և երազների վերլուծության հիման վրա: Յուրաքանչյուր անձնավորություն գիտակցության մակարդակում, արտամղված և այլևս չգիտակցվող դրդապատճառների փոխարեն կարող է ձևավորել նաև նրանց փոխարինող կամ փոխհատուցող դրդապատճառներ, որոնք ինքնապաշտպանական ֆունկցիաներ են կատարում: Օրինակ, չգիտակցելով իր վարքի իրական դրդապատճառները, անձը կանգնած լինելով սեփական վարքը հիմնավորելու կամ արդարացնելու անհրաժեշտության առջև՝ գիտակցության մակարդակում սկսում է նոր դրդապատճառներ հնարել, պատճառաբանել իր վարքը: Դա ռացիոնալիզացիայի կամ պաշտպանական փաստարկման հոգեբանական մեխանիզմի դրսևորումներից մեկն է:

Գիտակցված դրդապատճառներ

Այսպես են կոչվում անձի ակտիվության այն դրդապատճառները, որոնք նրա կողմից գիտակցվում են, այսինքն նա գիտե, իրեն հստակորեն հաշիվ է տալիս, թե ինչու է կատարում տվյալ գործունեությունը կամ գործողությունը, ինչն է իրեն մղում դեպի ակտիվության այս տեսակ և ինչն է իրեն հետ պահում տվյալ իրադրության մեջ այլ գործողություններ կատարելուց:

Հետաքրքրություններ

Հետաքրքրությունն անձի իմացական պահանջմունքի կոնկրետ հոգեբանական դրսևորումն է: Հետաքրքրվել ինչ-որ առարկայով, գործունեությամբ, սոցիալական օբյեկտներով՝ նշանակում է հատուկ, ընտրական և հուզականորեն հագեցված վերաբերմունք հանդես բերել դրանց նկատմամբ: Եթե որևէ առարկա հետաքրքրում է մեզ, ապա ցանկանում ենք հետազոտել այն, ավելի շատ տեղեկություններ ստանալ նրա մասին, բավարարել մեր իմացական պահանջմունքը: Սակայն իմացական պահանջմունքի առկայությունը հետաքրքրության առաջացման միակ պատճառը չէ, առարկան մեզ կարող է հետաքրքրել այն պատճառով, որ մենք ունենք այլ պահանջմունքներ, որոնք կարող են բավարարվել տվյալ առարկայի միջոցով: Այնպես որ, որևէ առարկա ձեռք բերելով, նրա նկատմամբ հետաքրքրություն դրսևորելով՝ մենք կարող ենք միաճամանակ բավարարել մի շարք պահանջմունքներ: Օրինակ, իր աշխատանքային գործունեության նկատմամբ հետաքրքրություն հանդես բերող մարդը այդ գործունեությունը կատարելու միջոցով կարող է բավարարել այնպիսի պահանջմունքներ, ինչպես ինքնահաստատման հասնելու, իր ներքին հնարավորությունները բացահայտելու և ընդունակությունները զարգացնելու,

վարպետության հասնելու, սոցիալական կապերի մեջ մտնելու իր և իր ընտանիքի նյութական կարիքները բավարարելու և այլ պահանջմունքներ: Ահա թե ինչու ամեն մի հետաքրքրություն, հատկապես եթե ուղղված է դեպի սոցիալական բարդ մի շարք դրդիչների, կենտրոնացված դրսևորումն է հոգեբանական մակարդակում: Պետք է նշել, որ հետաքրքրությունները զարգացող անձին պատրաստ վիճակում չեն տրվում, անձի հոգեկանում դրանք զարգանում, ձևավորվում են: Ջարգացման նախնական փուլում անձը կարող է չգիտակցել, թե ինչ պահանջմունքներ են ընկած իր այս կամ այն հետաքրքրության հիմքում, առավել ևս երբ այդ պահանջմունքները բնածին են և վերաբերում են հոգեկանի ժառանգական անգիտակցական ոլորտին: Օրիանկ, 3-5 տ. S.-ն հատուկ հետաքրքրություն է հանդես բերում գույների և դրանց զուգորդությունների նկատմամբ, մեծահասակներին բազմաթիվ հարցեր է տալիս և ընկալման համար մատչելի, միայն խոսքով նկարագրված և այժմ բացակայող առարկաների գույների մասին: Միանգամայն հնարավոր է, որ այդ հետաքրքրության հիմքում ընկած են էյդետիզմը և գեղարվեստական օժտվածության այլ նախադրյալներ, գեղագիտական պահանջմունքի սաղմեր: Իր մեջ այդ ամենի գոյության մասին փոքրիկը չի կարող իմանալ, դրանք անգիտակցական հոգեկան երևույթներ են որոնք զուգամիտվելով հանգեցնում են գույների նկատմամբ հետաքրքրության. այսինքն՝ ինչ-որ չափով գիտակցվող դրդապատճառների ձևավորման: Այդ պատճառն իր հերթին հանգեցնում է վարքի որոշակի ձևերի՝ հարցեր տալու, գունավոր առարկաներ հավաքելու, դրանց զննման ու դասակարգման և այլն: Ինչպես տեսնում ենք, հետաքրքրության ձևավորման ընթացքը մեծ մասամբ ենթագիտակցական է: Կյանքի ընթացքում մարդը ձեռք է բերում նորանոր հետաքրքրություններ, իսկ նախկին հետաքրքրությունների մի մասը կարող է անհետանալ: Բանն այն է, որ մի շարք հետաքրքրություններ առաջանում են համամարդկային գծերի և պահանջմունքների հիման վրա, մյուսները կախված են տարիքային փուլերի առանձնահատկություններից: Կան հետաքրքրություններ, որոնք պայմանավորված են այն հանգամանքով, թե տվյալ անձն ինչ սոցիալական խմբերի անդամ է և ինչպիսի ազդեցությունների է ենթարկվում: Վերջապես որոշ հետաքրքրություններ ծնվում են անձի կառուցվածքի մեջ մտնող խառվածքի բնավորության և սոցիալական դիրքորոշումների կայուն առանձնահատկությունների հիման վրա: Այս բոլոր հանգամանքները հանգեցնում են մարդու հետաքրքրությունների բազմազանության: Դրանց շարքում կարելի է առանձնացնել մի շարք տեսակներ: Հետաքրքրությունները լինում են նյութական, հասարակական, հոգևոր և հոգեբանական: Նյութական հետաքրքրությունների առարկաները այնպիսի նյութական արժեքներ են, ինչպես սննդի տեսակները, հագուստը, բնակարանը, կահույքը, փոխադրամիջոցները և այլն: Երբ նյութական հետաքրքրությունը դուրս է գալիս պատշաճ սահմաններից, դառնում է նյութապաշտություն: Նյութապաշտ անձը ձեռք է բերում սպառողի հոգեբանական գծեր, նրա հոգևոր և սոցիալական ակտիվությունը սահմանափակվում է: Եթե նորմալ զարգացած անձի կյանքում նյութական օբյեկտները լուրջ պայմաններ են գործունեության բարձր տեսակներով

զբաղվելու համար, ապա նյութապաշտ քաղքենու կյանքում դրանք դառնում են հիմնական և ինքնուրույն նպատակներ, ինքնահաստատման միջոցներ:

Հասարակական հետաքրքրությունները դրսևորվում են սոցիալական խմբերում կազմակերպչական գործունեություն կատարելու նկատմամբ հատուկ հակվածության ձևով: Նման անձինք, իրագործելով այդ հետաքրքրությունը, արագորեն սոցիալական հմտություններ են ձեռք բերում, մարդկանց հետ կապեր հաստատելու և նրանց վրա ազդելու որևէ գործունեության մղելու այսինքն մարդկանց կառավարելու ընդունակություններ¹:

Հոգևոր հետաքրքրություններ են անձի գուտ իմացական հետաքրքրությունները բնության տարբեր երևույթների, գիտելիքների տարբեր բնագավառների նկատմամբ: Ընդ որում, տարբեր անձինք կարող են հետաքրքրվել հոգևոր մշակույթի տարբեր ոլորտներով՝ երաժշտությամբ, նկարչությամբ, գիտության այս կամ այն բնագավառով, գեղավերստական գրականությամբ և այլն: Կյանքի ընթացքում մարդկանց հոգևոր հետաքրքրությունների առարկաներն ու շրջանակները կարող են փոփոխվել ու հերթափոխվել:

Կայուն կոչվում են այն հետաքրքրությունները, որոնք մեկ անգամ ձևավորվելով՝ երկար տարիներ կամ նույնիսկ ողջ կյանքի ընթացքում, այլևս չեն վերանում: Դրանք կարող են խորանալ ու ընդլայնվել, բայց ըստ իրենց առարկաների՝ հիմնականում մնում են նույնը: Օրինակ, մաթեմատիկական հետաքրքրությունները շատերի մեջ սկսում են ձևավորվել շատ վաղ, հաճախ նախադպրոցական տարիքում և աստիճանաբար ավելի ու ավելի են խորանում ու կայունանում: Նման բնույթ ունեին այնպիսի ականավոր մասնագետների մաթեմատիկական հետաքրքրությունները, ինչպիսիք էին Կ.Գաուսը, Ա.Պուանկարեն, որոնց մասին հիշատակել են ժամանակակից շատ մաթեմատիկոսներ: Անկայուն հետաքրքրությունները կարճաժամկետ են անցողիկ ու մակերեսային: Օրինակ, որևէ մեկը, իմանալով, որ իսպաներենով գրվել են բարձրարժեք գեղարվեստական գործեր, կարող է հետաքրքրվել այդ լեզվով, դասագրքեր ու բառարաններ գնել և սկսել ուսումնասիրել այն, բայց կարճ ժամանակ անց դժվարությունների հանդիպելով՝ թողնել այդ զբաղմունքը: Դժվարությունների հանդիպելիս, գուցե նաև լեզվական ընդունակությունների թուլության հետևանքով հետաքրքրությունը ևս թուլանում է ու անհետանում: Կայուն հետաքրքրությունները սովորաբար նաև խորն են լինում, անձը ձգտում է որքան հնարավոր է շատ մանրամասնություններ իմանալ իրեն հետաքրքրող երևույթի մասին, պարզել նրա պատճառական պայմանավորվածությունն ու ծագումը, կապն այլ երևույթների հետ: Հետաքրքրություններ լինում են նաև լայն ու նեղ, այսինքն տարբերվում են ըստ ընդգրկման ծավալի: Լայն հետաքրքրություններն իրենց հերթին կարող են լինել խոր

¹ Ն.Հակոբյան, Ս.Գևորգյան, Ա.Հովհաննիսյան, Ա. Դավթյան. Մանկավարժական հաղորդակցում, Երևան, 2010:

կամ մակերեսային: Ահա թե ինչու մեզ հետաքրքրող երևույթներն ավելի խորն ուսումնասիրելու համար պետք է ժամանակավորապես սահմանափակենք հետաքրքրությունների ոլորտը, մանրագին հետազոտության ենթարկենք որոշակի առարկաներ և հետո միայն անցնենք մեզ համար հետաքրքրություն ներկայացնող այլ առարկաների ուսումնասիրության: Մա խելամիտ ինքնասահմանափակման սկզբունքն է, որը հետևողականորեն կիրառելու դեպքում կարող է շատ մեծ օգուտ տալ անձի իմացական զարգացմանը: Լայն հետաքրքրությունները կարող են լինել բազմազան, բայց կարող են տեղորոշվել նաև որոշակի «նեղ» բնագավառներում: Օրինակ, լայն զարգացում ունեցող անձը կարող է հետաքրքրվել և հարուստ գիտելիքներ ձեռք բերել գիտության, գրականության և արվեստի մի շարք բնագավառների վերաբերյալ : Բայց երբ մենք խոսում ենք, օրինակ, որևէ ֆիզիկոսի հետաքրքրությունների ծավալի մասին, ապա դրանք կարող են բնութագրվել որպես լայն, եթե նա լրջորեն զբաղվում է այդ գիտության մի շարք բնագավառներով: Ժամանակակից ֆիզիկան այնքան լայն է, որ շատ ֆիզիկոսներ նրա շրջանակներում ընտրում են գոծունեության ավելի նեղ ոլորտներ ամբողջ կյանքը նվիրելով դրանց խոր ուսումնասիրությանը: Նույնը վերաբերում է գիտության մյուս բնագավառներին: Բայց շատ նեղ հետաքրքրությունները վնասակար են մարդու և իմացական, և անձնային հատկանիշների զարգացման համար: Այս կապակցությամբ տեղին է հիշատակել Չ.Դարվինի հետևյալ խորհրդածությունը, որ նա արել է իր կյանքի վերջին շրջանում²: Նա սփոփանք է հայտնում, որ ակտիվ գիտական աշխատանքով զբաղվելու հետևանքով զգալի չափով կորցրել է իր գեղագիտական ճաշակը: «Կարծում եմ, որ իմ խելքից բարձ կազմակերպված կամ ավելի լավ կառուցված խելք ունեցող մարդուն այդպիսի փորձանք չէր պատահի, ես ինձ համար կանոն կսահմանեի գոնե շաբաթը մեկ անգամ կարդալ որոշ քանակությամբ ոտանավորներ և լսել որոշ քանակությամբ երաժշտություն...»: Այդ ճաշակների կորուստը հավասարազոր է երջանկության կորստին և վնասակար կերպով է անդրադառնում մտավոր ընդունակությունների վրա, որովհետև թուլացնում է մեր բնույթի հուզական կողմը: Մարդու յուրաքանչյուր հետաքրքրություն ինչ-որ չափով ակտիվացնում է նրան: Բայց ըստ ակտիվացման աստիճանի, կարելի է առանձնացնել հետաքրքրությունների առնվազն երկու տեսակ՝ պասիվ և ակտիվ հետաքրքրություններ: Եթե իր հետաքրքրության ազդեցության տակ անձը լոկ դիտում, թեթևակիորեն ծանոթանում է որոշակի երևույթների, ապա պայմանականորեն նման հետաքրքրությունը կարող ենք անվանել «պասիվ». այսինքն՝ անգործունյա: Իսկ երբ հետաքրքրությունն այնպիսին է, որ անձին մղում է արդյունավետ ակտիվության, ապա նման հետաքրքրությունը կարելի է բնութագրել որպես ակտիվ, գործունյա: Ընդհանուր առմամբ անձի դրդապատճառների ակտիվացնող հնարավորությունները կարող են տարբեր մակարդակներ ունենալ:

² Зоткин Н. В. Серебрякова М. Е. Общая психология. Психология мотивации и эмоций, Россия, 2007:

Նույնանուն հետաքրքրությունը մեկ անձի մեջ կարող է լինել ակտիվ, իսկ մյուսի մեջ՝ պասիվ: Ըստ այնմ էլ դրանք կանխորոշվում են իմացական և այլ տեսակի տարբեր արդյունքներ:³

1.2 Մոտիվացիան մանկավարժության մաս⁴

Ուսումնական մոտիվացիան ուղղորդում և աջակցում է ուսումնական գործունեության իրականացմանը: Մա իրենից ներկայացնում է մի բարդ, համապարփակ համակարգ, որը ձևավորում է շարժառիթների, նպատակների անհաջողության արձագանքների, հաստատականության և սովորողների տեղորոշման համար: Մոտիվները ձևավորում են սովորողի բնավորության առանձնահատկություններով: Սովորողի ուսումնական մոտիվացիան կարող է տարբեր լինել, կախված նրա տարիքից և նույնիսկ տրամադրությունից: Դրա համար էլ գոյություն ունի մոտիվացիայի երեք մակարդակ՝ բարձր, միջին և ցածր:

Մոտիվացիայի մակարդակները		
բարձր՝ երբ սովորողը ցանկություն ունի դպրոց գնալ, սովորել նորը, սիրում է շփվել դասընկերների, ուսուցչի հետ, սիրում է իր կարգավիճակը	միջին՝ երբ սովորողին գրավում է ոչ թե ուսումնական գործընթացը, այլ ուսուցչի և դասընկերների հետ շփվելու ցանկությունը	ցածր՝ երբ սովորողը դպրոց գնալու ցանկություն չունի և նրան չի հետաքրքրում ուսումնական գործընթացը

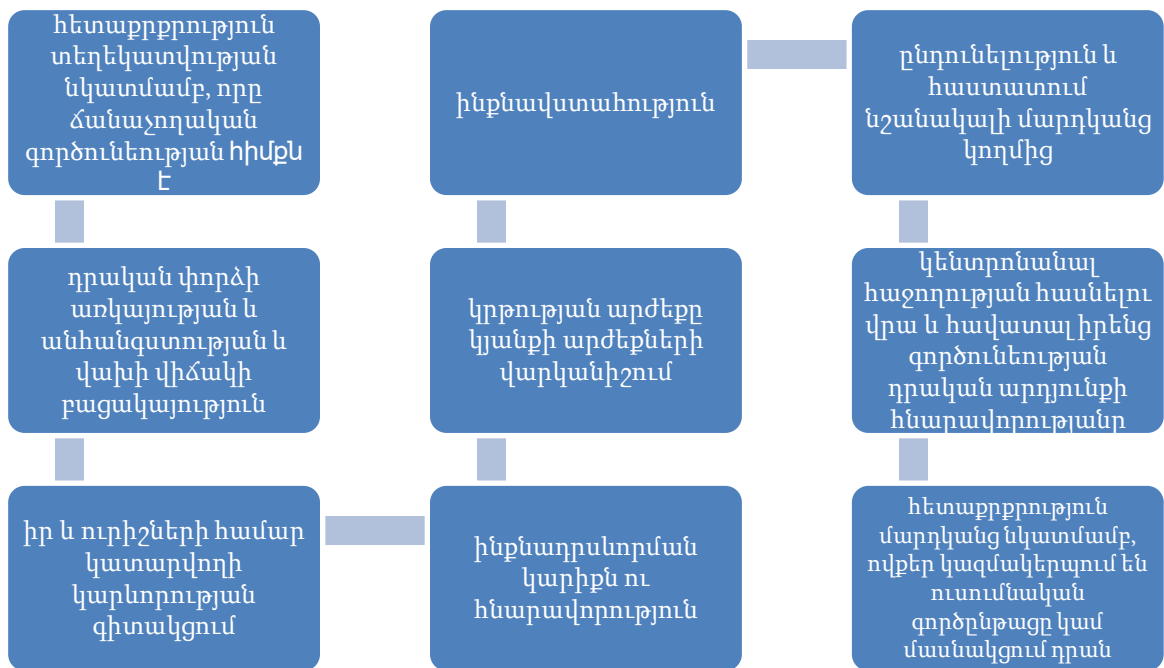
Այսպիսով, անձի որոշակի գործունեությամբ պայմանավորված՝ որի գործունեության հիմքում ընկած են մի քանի շարժառիթներ, պահանջմունքներ, կարիքներ, ուղղորդում են անձի վարքը: Վերը թվարկվածներից գատ՝ գոյություն ունեն մոտիվացիայի վերաբերյալ շատ ուրիշ այլ աշխատություններ, տեսություններ,

³ Ալբերտ Նալչաջյան, Հոգեբանության հիմունքներ, 1997թ., էջ 368-374

⁴ Վ.Ս. Կարապետյան, Ս.Ռ. Գևորգյան, Ա.Ս. Բերբերյան, Ռ.Հ. Պետրոսյան, Հ.Վ. Խաչատրյան. Կրթության հոգեբանության դասախոսությունների ժողովածու, Երևան, 2016:

հայեցակարգ, որոնք անդրադարձել են անձի մոտիվացիոն ոլորտի առանձնահատկություններին ինչպես աշխատանքային, այնպես էլ ուսումնական գործունեության մեջ: Կախված գործունեության ոլորտից, բնույթից՝ անձի մոտիվացիան կարող է տարբեր լինել, քանի որ գործունեության տարբեր ոլորտներին համապատասխան գոյություն ունեն մոտիվացիայի տարբեր տեսակներ, որոնք ուղղորդում են անձին՝ կատարելու այս կամ այն ուղղվածության գործունեությունը⁵ :

Դրական կրթական ուսումնական մոտիվացիա ստեղծելու, զարգացնելու հարցում մեծ է ուսումնական հաստատության գործունեության դերը, ուսուցչի կիրառած մանկավարժական մեթոդները և հմտությունները, ուսուցչի արտահայտիչ խոսքը, դասարանում տիրող առողջ մթնոլորտը, ուսուցիչ-աշակերտ փոխհարաբերությունները և այլն: Կրթական մոտիվացիան և դպրոցի նկատմամբ կայուն դրական վերաբերմունքը մեծացնելու և պահպանելու համար կարևորվում է ուսուցիչների և ծնողների դերը, որոնք պետք է հաշվի առնեն այն բաղադրիչները, որոնցից մեծապես կախված է կրթական մոտիվացիան: Դրանք են.

Հաջող ուսուցումն առանց մոտիվացիայի անհնար է, որովհետև ուսումնասիրելով այս թեման՝ բացահայտեցի, որ հետաքրքրասերների համար հաջող ուսումնառությունն ավելի բարձր է, քան ինտելեկտով սովորողի: Ոչ բավարար բարձր ունակությունների դեպքում սովորողը կարող է բարձր դրական մոտիվացիա ունենալ, սակայն այդ սկզբունքը հակառակ ուղղությամբ չի աշխատում, աշակերտի ոչ մի ընդունակություն չի կարող փոխարինել ուսումնական դրդապատճառի բացակայությանը և ուսման մեջ զգալի հաջողություններ ապահովել: Մոտիվացիայի վրա ազդող պատճառներ կան՝ սովորելու ցանկություն չունենալը, դպրոցում վատ վերաբերվելը: Դրա համար

⁵ Ջ.Ե. Թունյան , Լ.Մ.Երիցյան. Կրտսեր դպրոցականի հոգեբանություն, Երևան, 2013:

դպրոցում այնպիսի պայմաններ պետք է ստեղծվեն, որ սովորողը հաճույքով հաճախի դպրոց և սեր ու հետաքրքրություն առաջանա նրա մոտ ուսուցման գործընթացի նկատմամբ: Իսկ այդ ամենի կապողն ու սերմանողը պետք է լինի ուսուցիչը: Նման դասընթացները պահանջում են ավելի մեծ պատրաստվածություն: Այսպիսով, բավարար չէ միայն բովանդակության մատչելի հասանելի ներկայացումը, անհրաժեշտ է, որ ուսուցիչը կիրառի մեթոդներ, որոնց շնորհիվ աշակերտը կդառնա դասապրոցեսի անմիջական մասնակիցը:

**ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԻՐԱՎԻՃԱԿՆԵՐԻ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒՄ ԵՎ ԴՐԱՆՑ ԼՈՒԾՄԱՆ
ՈՒՂԻՆԵՐԸ**

Իրավիճակի ներկայացում և վերլուծություն

Իրավիճակ 1.

Դասարանում աշխատանքներ կատարելու ընթացքում մանկավարժները իրենց գործունեությունը անմիջականորեն չեն կատարում: Նրանք միգուցե իրենց գործն ավելի հեշտ դարձնելու համար հանձնարարված առաջադրանքները իրենք են կատարում և թույլ չեն տալիս երեխաներին ինքնուրույն աշխատել: Իրենց այս քայլով նրանք երեխաների մոտ խաթարում են ինքնուրույն մտացելու, ինքնակատարելագործվելու և ինքնաճանաչման ձգտմանը: Երեխաները դադարում են մտածելու կարողություն ունենալ, նրանք կորցնում են ինքնուրույն մտածելու և ինքնուրույն աշխատելու ունակությունը: Յուրաքանչյուր երեխա պետք է ունենա իր սեփական գիտելիքը և տեսակետները տարբեր հարցերի վերաբերյալ:

Իրավիճակի լուծում

Որպես մանկավարժ նրանք պետք է թողնեն, որպեսզի երեխաները կատարեն իրենց տնայիններն ինքնուրույն: Միայն երեխաների դեպքում նրանք կարող են ընդամենն ուղղել նրանց, շտկել նրանց սխալները: Այդպես երեխաները կհասկանան իրենց սխալները և կուղղեն դրանք՝ իրենց սխալների վրա սովորելով ճիշտը: Նրանք կարող են սովորել նաև դառնալ ինքնուրույն և ինքնուրույն հասկանալ իրենց սխալները:

Իրավիճակ 2.

Մանկավարժական իրավիճակ կարելի է համարել նաև հիգիենայի պահպանման խնդիրը: Մակայն ամենավատն այն է, որ մանկավարժը երեխային դրա պահպանման մասին խոսում է բոլորի ներկայությամբ: Այս քայլը վիրավորում է երեխային, նրա մոտ առաջացնում է կաշկանդվածություն, մեկուսացվածություն: Եվ որքան էլ երեխան լինի փնթի և չպահպանի իր իսկ հիգիենան, նման քայլը, կարծում ենք, ոչ մանկավարժական քայլ է:

Իրավիճակի վերլուծություն

Որպես մասնագետ, յուրաքանչյուր մանկավարժ պարտավոր է երեխաների հետ անցկացնել զրույց – քննարկում՝ կապված հիգիենայի պահպանման հետ: Եթե այդ քննարկումը որոշների չի սովորեցնում մաքրասիրություն, այդ զրույցն անհրաժեշտ է

կատարել անհատական, այլ ոչ թե մասսայաբար վիրավորել, գոռալ և թույլ տալ, որ երեխան իրեն վատ զգա իր ընկերների առաջ:

Իրավիճակ 3.

Հաջորդ իրավիճակը երեխաների մեջ խտրականություն դնելու, նրանց իրարից առանձնացնելու մասին է: Կազմակերպվելիք միջոցառումներում մասնակցություն են ունենում մշտապես գրեթե նույն անդամները: Սա կարող է ունենալ երկու բացասական կողմ: Առաջինն այն է, որ այդ մշտական մասնակիցների մոտ կարող է առաջանալ գերեւ: Նման մարդիկ իրենց սեփական ես-ը վեր են դասում ամեն ինչից, և իրենց տարբերվող են զգում, որպես ամենալավը: Հաջորդ բացասական կողմն այն է, որ մյուս առանձնացված երեխաների մոտ կնկատվի ինքնագնահատականի կտրուկ անկում: Նրանք չեն էլ փորձի հետագայում որևէ հստակ քայլ կատարել իրենց կյանքում:

Իրավիճակի վերլուծություն

Անհրաժեշտ է կազմակերպել փոքրամասշտաբ միջոցառումներ՝ հասկանալու համար, որ բոլոր երեխաներն էլ շնորհալի են և ունակ են իրենց ուսերին վերցնել միջոցառմանը մասնակցելու պատրաստակամությունը: Այսպես մանկավարժը կօգնի ն՝ շնորհալիներին, որպեսզի նրանց ես-կոնցեպցիան չկործանի իրենց, և՛ մեկուսացվածներին, որպեսզի նրանց ինքնագնահատականն ավելի բարձրանա:

Իրավիճակ 4.

Աշակերտը դժգոհ էր իր գնահատականից և, որպես բողոք, դասի ընթացքում բարձրանում է սեղանի վրա: Դասարանում լսվում է երեխաների ծիծաղը, ինչը ակնհայտորեն հանգեցնում է աշխատանքային միջավայրի խաթարման: Դասը շարունակել հնարավոր չէր:

Հարցեր և առաջադրանքներ:

1. Ինչպե՞ս կգնահատեք աշակերտի արարքը:
2. Ինչպե՞ս կասեցնել միջադեպը:
3. Ի՞նչ եղանակներով կարելի է շրջանցել նման իրավիճակը:
4. Ինչպե՞ս վերադարձնել աշխատանքային միջավայրը դասի, եթե, այնուամենայնիվ, նման դեպք արդեն եղել է:

Իրավիճակի լուծում

Կարծում եմ, որ այս իրավիճակը հենց այնպես չի առաջացել, ամենայն հավանականությամբ ավելի վաղ տրված գնահատականն էր, որի հետ տղան կտրականապես չհամաձայնվեց, և այդպիսով անկարգը որոշեց ցույց տալ իր բողոքը,

ըստ ամենայնի, նա չէր կարող ավելի խելացի բան մտածել: Այս իրավիճակից խուսափելու համար, ամենայն հավանականությամբ, հնարավոր կլիներ անհապաղ և ժամանակին բացատրել ուսանողին այս գնահատական տալու պատճառը, և շատ լավ կլիներ նաև ուսանող աշակերտին բացատրել, թե ինչ եղանակներով է այն հնարավոր ուղղել, և ժամանակը, որպեսզի նա դրա վրա չկենտրոնանա: Մյուս կողմից, ուսուցիչը չպետք է կենտրոնանա այս իրավիճակի վրա, քանի որ դա տեղի է ունեցել դասի ընթացքում, և առավել ևս՝ վեճի մեջ մտնելու համար: Կարելի էր ասել. «Գնահատումը շտկելու համար անհրաժեշտ չէ այդքան բարձր բարձրանալ» և խնդրել իջնել գրասեղանից՝ հանգիստ շարունակելով դասը, իսկ դասից հետո, իհարկե, թողնել աշակերտին և գրուցել: Բացի այդ, նաև խնդրել լվանալ սեղանը, գուցե այլևս նման սխալ չանի:

Իրավիճակ 5.

4-րդ դասարանի մի աշակերտ սխտեմատիկորեն չէր կատարում տնային առաջադրանքները, նույնիսկ չէր փորձում բացել իր տետրը դասի ժամանակ : Ուսուցիչը պարբերաբար, ամեն օր, 2 էր դնում օրագրում և դասամատյանում: Մի օր ուսուցիչն ասաց. «Տիգրան, դու այսօր էլ երկու ստացար ,ամեն օր երկու կատանաս և այդպես կմնա այնքան ժամանակ, քանի դեռ չես կատարել տնային հանձնարարությունները»: Ինչին աշակերտը պատասխանեց. «Կարող եք ամեն օր դնել երկու»:

Հարցեր և առաջադրանքներ:

1. Ինչպե՞ս կարող եք օգնել երեխային:
2. Ի՞նչ պետք է անի ուսուցիչը, որպեսզի Տիգրանին օգնի բարելավել իր վարքը և պատրաստված ներկայանա դասերին:
3. Արդյոք ճի՞շտ է վարվել ուսուցիչը:
4. Կարելի՞ է միջադեպը համարել մանկավարժական բարձիթողության հետևանք: Հիմնավորե՛ք պատասխանը:
5. Ի՞նչ քայլեր կձեռնարկեիք ուսուցչի փոխարեն:

Իրավիճակի լուծում

Անընդհատ աշակերտին «երկու» նշանակելը տարբերակ չէ, դասից հետո արժեք թողնել աշակերտին և պարզել այդ վարքի պատճառը, դա կարող է լինել ավելի լուրջ, քան թվում է, միգուցե նա խնդիրներ ունի տանը կամ դպրոցում: Կամ կա մեկ այլ տարբերակ՝ աշխատել տղայի հետ, օգնել նրան հասկանալ անհասկանալի թեմաներ, տալ ինչ-որ լրացուցիչ լուծման՝ նախկինում ձեռք բերված անբավարար

գնահատականները շտկելու համար և աշակերտին համակարգված նվաստացնելը ոչ մի արդյունք չի տա, նրա ինքնագնահատականը էլ ավելի կընկնի: Եթե աշակերտի հետ զրույցները չեն օգնում, կարող եք ներգրավել ծնողներին, որպեսզի նրանք նույնպես մասնակցեն և նպաստեն այս խնդրի լուծմանը:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Այսպիսով, ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ սովորողների շրջանում սոցիալական լայն շարժառիթները սովորելու և կրթական հետաքրքրությունների համար այլ բնույթ են ստանում: Սոցիալական լայն շարժառիթներից առաջատարը դառնում է սովորողների ցանկությունը՝ գտնել իրենց տեղը դասարանում, ընկերների շրջանում: Պարզվել է, որ սովորողների հետ լավ սովորելու ցանկությունն ամենից շատ պայմանավորված է նրանց ընկերների պահանջների մակարդակում լինելու, նրանց հեղինակությունը իրենց գործունեության որակով նվաճելու ցանկությամբ: Մինևս ժամանակ այս տարիքի սովորողների շրջանում անկարգապահ վարքագծի, ուրիշների նկատմամբ թշնամական վերաբերմունքի, նրանց մոտ բնավորության բացասական գծերի ի հայտ գալու ամենատարածված պատճառը ուսումնառության ձախողումն է: Ուսումնական գործընթացը բովանդակային առումով, նյութի մատուցման ձևով պետք է լինի ճկուն և հետապնդի ուսուցման հիմնական խնդիրներից մեկը՝ սովորողների գիտելիքների յուրացումը դարձնել տևական, բովանդակալից, իսկ բուն ուսումնառությունը՝ ցանկալի, ուրախություն պատճառող: Մոտիվացիայի կայուն մակարդակի առաջացումը նպաստում է երեխայի այնպիսի տեսակի կրթական գործունեության մեջ ընդգրկելու հնարավորությանը, որտեղ նա կարող է հասնել հաջողության, և որտեղ կա դժվարություններ և խոչընդոտներ հաղթահարելու զգացում: Ուսուցիչը պետք է անընդհատ դրական հուզական մթնոլորտ պահպանի դասարանում, դրա համար անհրաժեշտ է ամրապնդել աշակերտների վստահությունը իրենց ունակությունների նկատմամբ, նվազեցնել սթրեսի բացասական ազդեցությունը թեստերի ժամանակ, բոլոր տեսակի միջամտությունների և հոգնածության ժամանակ ստեղծել հաջողության իրավիճակ, որը հնարավոր է ուսուցչի և աշակերտի համագործակության և փոխադարձ հարգանքի շնորհիվ:

ՕԳՏԱԳՈՐԾՎԱԾ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Ա.Նալչաջյան, Ընդհանուր հոգեբանության հիմունքներ, Երևան, 1991:
2. Ջ.Ե. Թունյան, Լ.Մ.Երիցյան, Կրտսեր դպրոցականի հոգեբանություն, Երևան, 2013:
3. Վ.Ս. Կարապետյան, Ս.Ռ. Գևորգյան, Ա.Ս. Բերբերյան, Ռ.Հ. Պետրոսյան, Հ.Վ. Խաչատրյան, Կրթության հոգեբանության դասախոսությունների ժողովածու, Երևան, 2016:
4. Ն.Հակոբյան, Ս.Գևորգյան, Ա.Հովհաննիսյան, Ա. Դավթյան, Մանկավարժական հաղորդակցում, Երևան, 2010:
5. Հայաստանի շախմատի ակադեմիա, Շախմատի դասավանդման հոգեբանական ձեռնարկ, Երևան,
6. Зоткин Н. В. Серебрякова М. Е. Общая психология. Психология мотивации и эмоций, Россия, 2007:
7. https://umc-pedagog.ru/media/1529067747_-PSIHOLOGIYa.pdf